

P. SZABÓ BÉLA*

Nagyszebentől Bécsig – Professzor sors a dualizmus korában: Leopold Pfaff, magánjogász**

A Kiegészítés előtti és utáni osztrák-magyar együttélés egyik érdekes szeletét képezik mindazok a kapcsolatok, amelyek a két társország jogéletét és jogtudományát fűzték egybe hosszabb-rövidebb ideig a 19. század második felében. Ezek a kölcsönös, de korántsem egyensúlyt mutató – különböző típusú – tudományos reflexiók egymás jogalkotására, joggyakorlatára és jogtudományára mindmáig meglehetősen feltáratlanok.¹ Hasonlóan elkerülték eddig a jogtörténet-szek figyelmét a korabeli jogászok egyéni sorsában megragadható áthallások.

Az együttélés utóbbi vonatkozásait alátámasztandó jelen fejtegetéseim alanya egy talán egyedi sorsú jogász, Leopold Pfaff, a 19. század végének egyik legelesebb osztrák magánjogásza és az osztrák magánjog történetének egyik első élharcosa lesz, akinek – a teljesség igénye nélkül – felvillantott karriertörténete bizonyos magyarországi vonatkozásokat is felmutatott, amelyekre jelen szöveg végén történik majd utalás.

* tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Egyetem

** A VIII. Szegedi Jogtörténeti Napok keretében, 2017. december 7-én elhangzott előadás bizonyos fordulatait megőrző, szerkesztett és hivatkozásokkal bővített változata. Köszönettel a konferencia szervezőinek.

¹ Az ABGB, mint összekötő kapocs okán hívta fel a figyelmet néhány tudománytörténetileg érdekes tényre NESCHWARA, CHRISTIAN: *Das ABGB in Ungarn*. In: Berger, Elisabeth (hrsg.): *Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB). Eine europäische Privatrechtskodifikation, Band III. Das ABGB außerhalb Österreichs*, Duncker & Humblot, Berlin, 2010. 68–82. pp.

I. Pfaff rövid életrajza²

Leopold Pfaff, 1837. november 12-én született Nagyszébenben egy gyermekben gazdag család másodszülettként.³ Családja különböző német nyelvterületről származó ősöket tartott nyilván. Apai nagyapja felmenői valószínűleg Württembergből vándoroltak be Felső-Ausztriába, majd tovább Magyarországra, s végül Gyulafehérvárra, míg apai nagyanyja családja pfalzi eredetű volt. Anyai nagyapja Bamberg vidékéről származott, míg anyai nagyanyja erdélyi szász volt.⁴ Pfaff apja pénzügyi tisztviselő, legutóbb a nagyszébeni államkincstár pénztárosa volt.

A beteges kisgyerek Pfaff magántanuló volt, nyolcévesen egy évre magyar szóra Marosújvárra adták cserébe egy baráti családhoz. 1847-től hét éven át a nagyszébeni evangélikus gimnázium diákja volt.⁵

1854-ben a bécsi egyetem jogi karára iratkozott be, ahol jeles tanárok előadásain pallérozódott. Nagy hatással lehetett rá kora egyik legnevesebb német pandektistája Carl Ludwig Arndts,⁶ a büntetőjogász Julius Glaser,⁷ a közgazda Lorenz von Stein⁸ és

² Kortárs életrajzára I. SCHULLER, FRIEDRICH: *Schriftsteller Lexikon der Siebenbürger Deutschen, IV.*, W. Krafft, Hermannstadt, 1902, 335–339. pp.; EHRENZWEIG, ARMIN: *Leopold Pfaff: Zum 12. November 1907*. Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, 1907/45, 353–354. pp.; EHRENZWEIG, A[RMIN]: *Leopold Pfaff: zum fünfzigjährigen Doktorjubiläum*. Juristische Blätter, 1910/14, 158–160. pp.; A halála után megjelent nekrológokra I. EHRENREICH, MAX LEOPOLD: *Leopold Pfaff*. Wiener Zeitung 1915.01.08, 11–13. pp.; HANAUSEK, GUSTAV: *Leopold Pfaff*. Zeitschrift für Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit in Österreich 1914/49, 399–401. pp.; V. SCHEY, JOSEF: *Leopold Pfaff †*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung 1914/50, 505–507. pp.; WELSPACHER, M[ORITZ]: *Leopold Pfaff*. Zeitschrift für Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit in Österreich 1914/49, 381–382. pp. A modern lexikográfiára I. BERGER, ELISABETH: *Pfaff, Leopold*. In: Neue Deutsche Biographie, Band 20, Duncker & Humblot, Berlin. 2001, 294–295. pp.; Az életművét értékelő és életrajzi adatokat is tartalmazó modern irodalomból lásd OBERKOFER, GERHARD: *Studien zur Geschichte der österreichischen Rechtswissenschaft*. Peter Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York, Nancy, 1984. 302–303. pp.; OBERKOFER, GERHARD: *Leopold Pfaff 1837–1914*. In: Brauneder, Wilhelm (hrsg.): *Juristen in Österreich*. Orac, Wien, 1987. 199–201. pp.; WESENER, GUNTER, *Leopold Pfaff (1837 bis 1914) – Zivilrechtler, Pandektist, Rechtshistoriker*. In: Apathy, Peter et al. (hrsg.): *Festschrift für Helmut Koziol*. Jan Sramek Verlag, Wien, 2010. 1511–1529. pp.

³ SCHULLER 1902, 335. p.

⁴ Így nem igaz teljesen az, hogy Pfaff erdélyi szász lett volna, mint azt pl. Wesener állítja róla. L. WESENER 2010, 1512. p.

⁵ SCHULLER 1902, 336. p.

⁶ Carl Ludwig Arndts (1803–1878), előbb müncheni, majd 1855-től bécsi magánjogász professzor. Vö. LANDSBERG, ERNST, *Arndts von Arnesberg, Ludwig*. In: Allgemeine Deutsche Biographie Band 46. Duncker & Humblot, Leipzig, 1902. 41–45. pp.; WESENER, GERHARD: *Arndts von Arnesberg, Ludwig*. In: Neue Deutsche Biographie Band 1. Duncker & Humblot, Berlin, 1953. 363–364. pp.

⁷ Julius Glaser (1831–1885), 1854-től az osztrák büntetőjog magántanára, 1856-tól rendkívüli, majd 1860-tól rendes tanára Bécsben. Vö. BENEDIKT, EDMUND: *Glaser, Julius*. In: Allgemeine Deutsche Biographie Band 49. Duncker & Humblot, Leipzig, 1904. 372–380. pp.; *Glaser Julius, Jurist*. In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 2. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1957. 3–4. pp.

⁸ Lorenz von Stein (1815–1890), 1855-től mintegy 30 éven át volt bécsi professzor. Vö. VON INAMASTERNEGG, KARL THEODOR: *Stein, Lorenz von*. In: Allgemeine Deutsche Biographie Band 35. Duncker & Humblot, Leipzig, 1893. 661–666. pp.

különösen a később nagyhírűvé vált magánjogász, Joseph Unger⁹ tanítása. Valószínűleg Unger hatására kezdett el a magánjoggal foglalkozni.

1860-ban *sub auspiciis Imperatoris* avatták jogi doktorrá. Ezután hamarosan habilitációs témáját kezdte kidolgozni, de egyúttal egy bécsi ügyvédi irodában is praktizált.

Habilitációs dolgozata, ami alapján 1860. december 15-én magántanárrá avatták, nem volt más, mint diplomamunkájának egy kibővített változata („*Beiträge zur Lehre der Zurückforderung einer irrthümlich bezahlten Nichtschuld nach österreichischem Privatrecht*”) nem jelent meg teljes terjedelmében, abból csak egy kisebb részletet tett közzé évekkel később.¹⁰

A Wiener Zeitung 1861. október 24-i száma beszámolt a bécsi rektorának hivatali évét értékelő beszédéről, s ebben megemlíti, hogy Pfaff a jogi kar magántanára lett ezen időszak alatt. Ekkoriban azonban már folyamatban lehetett nagyszebeni pályázata.

Tehát mielőtt más egyetemeken próbálkozott volna tanári állást szerezni, szülővárosának jogakadémiája kínált neki lehetőséget (az 1860/1861 tanév nyári félévétől), hogy adjunktusi (*Adjunkt*) minőségben helyettesítőként (*Supplent*) római jogot és hűbérjogot oktasson. (Erről alább egy kicsit részletesebben szólok majd.) Heti tíz órában a Pandektákat adta elő, emellé társultak a helyettesítő tárgyak 4-4 órában, így pl. – amint azt szász életrajzírója, Friedrich Schuller írja – két féléven keresztül a jogtörténetet és a jogfilozófiát is előadta az éppen akadályoztatott szaktanárok helyett.¹¹

Itt kötött halálíg szóló barátságot Josef Krainzzal, aki 1855 óta az osztrák magánjog rendes tanára volt az akadémián.¹²

1862-ben rendes tanára lett a jogakadémiának, s egy évvel később megnősült. Későbbi feleségét Antonia Falkbeert, már 1860-ban eljegyezte. A házasságból egy fiú és egy leány született. Fia, Ivo később szintén jelentős jogászprofesszor lett.¹³

Szász életrajzírója szerint egy 1868-ban megjelent írása alapján kapott meghívást 1869-ben az innsbrucki egyetem római jogi és osztrák magánjogi tanszékére. Nehezen búcsúzott szülőföldjétől, de oda csak két ízben tért vissza, 1875-ben és 1899-ben.¹⁴ Schuller szerint a búcsút megkönnyítette, hogy már akkoriban látszott, hogy a szebeni

⁹ Joseph Unger (1828–1913), 1853-tól a prágai egyetem tanár, 1856-tól a bécsi egyetem rendes tanára. Vö. WESENER, G[UNTER]: *Unger, Joseph (Josef)*. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 15*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2016. 103–104. pp.

¹⁰ PFAFF, LEOPOLD: *Zur Lehre vom Gegenstande der conditio indebiti nach gemeinem und österreichischem Rechte*. Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung 1868/30–35. 121–122, 125–127, 129–130, 133–134, 137–139, 141–143. pp.

¹¹ SCHULLER 1902, 336. p.

¹² Josef Krainz (1821–1875), szlovéniai származású volt, Grazban lett jogi és bölcsészdoktor. Grazi tanárkodás után (osztrák magánjog szlovén nyelven) 1855-től lett a nagyszebeni jogakadémia rendes tanára (osztrák magánjog, váltó- és kereskedelmi jog, majd német *gemeines Privatrecht*). 1870-től innsbrucki, majd 1871-től prágai egyetemi tanár volt. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 4*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1968. 195; OBERKOFER, GERHARD: *Josef Krainz*. In: *Juristen in Österreich*. Brauneder, Wilhelm (hrsg.), Orac, Wien, 1987. 169–171. pp.; FARKAS LAJOS: *Necrolog*. Jogtudományi Közlöny 1875/10, 80. p.

¹³ BERGER, ELISABETH, *Pfaff, Ivo*. In: *Neue Deutsche Biographie Band 20*. Duncker & Humblot, Berlin, 2001, 295–296.

¹⁴ SCHULLER 1902, 337. p.

jogakadémiának, legalább is mint német nyelvű intézménynek, meg vannak számolva napjai, és ezért Pfaffnak hamarosan egyébként sem lett volna maradása.¹⁵

Innsbruckban viszonylag rövid időt töltött. Oktatói tevékenységének súlypontja itt a korábban általa elő nem adott osztrák magánjogra helyeződött át, hiszen már 1870-ben átvette – a korábban Nagyszebenben is oktató – Peter Harum¹⁶ osztrák magánjogi föelőadását. Ez a tény jelentős módszertani változást hozott a magánjog innsbrucki oktatásába. Míg ugyanis Harum az ún. exegetikus módszer egyik legkiválóbb képviselője volt a 19. század második felében, addig Pfaff válllvetve barátjával, a rövid időre szintén ide kerülő Krainzzal (aki két éven át az osztrák magánjog és a német magánjog ordináriusa volt) a történeti-rendszeretani metódust honosította meg a tiroli egyetemen. A barát, Krainz egyébként 1871-ben a prágai egyetemre került, de ottani tevékenységét a sors meglehetősen rövidre szabta.

A krisztusi korban lévő Pfaffnak kiváló tanítványa is akadt Innsbruckban: Paul Steinlechner, a későbbi innsbrucki professzor az ő irányításával habilitált római jogból 1871-ben.¹⁷

Az Innsbruckban töltött időszak volt talán az, mikor a nagyszebeni évei alatt a római joggal is kacérkodó Pfaffból inkább magánjogász lett, anélkül azonban, hogy a római joggal elveszítette volna a kapcsolatot. Ezen szakmai „pálfordulással” párhuzamosan az innsbrucki egyetem viszonylagos kicsisége lehetővé tette Pfaff számára, hogy ne csak jogász kollégáival tartson fenn kapcsolatot, hanem más karok tanáraitól és más tudományterületektől is ösztönzést kaphasson. Innsbruck a nyugodt tanári munka, és – bár ezt akkor Pfaff még nem tudta – a később jelentkező nagyobb feladatokra való felkészülés időszaka volt.¹⁸

Ugyanis már 1870-ben pályázott a bécsi egyetemre, az egyik polgári jogi tanszékre, de a kinevezést akkor kollégája, Peter Harum kapta.¹⁹ Alig két évvel később azonban, egy 1872. július 2-án kelt legfelsőbb elhatározásban Pfaff rendes tanári kinevezést kapott a bécsi egyetemre – Joseph Unger utódjaként – az osztrák magánjog oktatására. Egy évvel korábban lett a római és az osztrák magánjog rendkívüli tanára Bécsben Pfaff későbbi legfontosabb szerzőtársa Franz Hoffman, aki 1877-ben kapott rendes tanári kinevezést.²⁰

Bécs, Pfaff utolsó professzori állomáshelye – ahol 1872-től több mint három évtizeden át, nyugdíjba vonulásáig (1906) oktatott, és haláláig élt – a szakmai kiteljesedést hozta el számára. Míg Innsbruckban elsősorban az oktatás állt mindennapjai előterében, és tanári elfoglaltsága csak szűk körben engedte meg, hogy tudományos munkát végez-

¹⁵ SCHULLER 1902, 336–337. pp.

¹⁶ Peter Harum (1825–1875) grazi és bécsi tanulmányok után 1850–1852 között a nagyszebeni jogakadémia magánjog-professzora volt. 1852-től a pesti egyetemen az osztrák és az általános német magánjog rendes tanára lett. 1860-ban politikai okokból távozott és előbb az innsbrucki (1861–1870), majd a bécsi egyetem tanára lett. A magánjog oktatása hagyományos osztrák módszerének híve volt. L. *Harum Peter, Jurist.* In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 2. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1958. 198. p.

¹⁷ WESENER 2010, 1514. p.

¹⁸ SCHULLER 1902, 337. p.

¹⁹ WESENER 2010, 1514. p.

²⁰ Franz Hofmann (1845–1897), bécsi és göttingeni jogi tanulmányok után 1868-ban a római jog, majd emellett a magánjog docense lett Bécsben. 1877-től haláláig az osztrák és a római magánjog rendes tanára volt. *Hofmann, Franz, Jurist.* in: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 2. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1957. 381. p.; PFAFF, IVO: *Hofmann, Franz.* In: Allgemeine Deutsche Biographie Band 50. Duncker & Humblot, Leipzig, 1905. 434–436. pp.

zen, Bécsben már utóbbi került előtérbe, s Pfaff kora egyik legjelentősebb és leginkább számon tartott osztrák magánjogászává nőtte ki magát.

Több folyóiratnak lett szorgalmas munkatársa: a *Juristische Blätter*, a *Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart* voltak ezek közül a legfontosabbak.

Számos, később jelentős tudományos pályát befutó tanítványa volt a császárvárosban. Nála habilitált római és osztrák magánjogból 1873-ban Ludwig Schiffner (1845-1909), utóbb innsbrucki magánjogász egyetemi tanár; 1877-ben római jogból Josef Frh. von Schey (1853-1938), bécsi és grazi professzor; 1879-ben római jogból Gustav Hanausek (1855-1927), bécsi, prágai és grazi római jogász egyetemi tanár; 1896-ban osztrák magánjogból Armin Ehrenzweig (1864-1935), későbbi grazi professzor. A római jogi habilitációk is mutatják, hogy Pfaff sohasem vesztette el római jogi érdeklődését. 1872 és 1883 között egyébként római jogot is oktatott a bécsi egyetemen.²¹

A magánjogász Pfaff 1896-ban abban a megtiszteltetésben részesült, hogy az első-sorban közjogi kérdésekben döntő Birodalmi Bíróság (*Reichstgericht*) tagjává választották, 1897-től pedig az Urak házának (*Herrenhaus*)²² is tagja lett, míg korábban udvari tanácsos címet nyert (1893).²³

1897-ben Innsbruck megpróbálta visszacsábítani, de Pfaff maradt Bécsben,²⁴ azonban a tiroliak nem felejtették azt a néhány évet, míg Pfaff náluk oktatott, és 1910-ben (Pfaff promóciójának 50. évfordulóján) díszdoktori címet adtak a már nyugdíjas professzornak.

II. Pfaff, a jogtudós

1. Két korszak határán

Pfaff oktatási és tudományos tevékenységének értékeléséhez tudatosítanunk kell azt, hogy az osztrák magánjogászok azon képviselői közé tartozott, akik egy új korszak előharcosaiként szakítottak a korábbi, osztrák egyetemeken képviselt oktatási, és tudományos művekben tetten érhető módszerekkel.

Köztudott, hogy a Thun-féle reformok sodrában a jogi oktatás is megújult az '50-es évek elejétől.²⁵ A reformtörekvések középpontjában elsősorban a korábbi exegetikus iskola által indukált oktatási gyakorlat átalakításának igénye állt, a német történeti jog iskola, illetve a pandekta-tudomány módszereinek oktatásba való átültetésével. Thun megnyilatkozásai szerint (1853) az ABGB-t ezentúl, a történeti jogi iskola és a

²¹ *Geschichte der Wiener Universität von 1848–1898*, Alfred Hölder, Wien, 1898. 146. p.

²² *Neue Freie Presse*, 1897.03. 25. 3–4. pp.

²³ BERGER 2001, 294. p.

²⁴ WESENER 2010, 1514. p.; OBERKOFER 1987, 345. p.

²⁵ LENTZE, HANS: *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1962.

pandekta-tudomány alapelvei szerint kell oktatni és magyarázni, egyúttal szakítani kell a kanti racionalisztikus megközelítéssel.²⁶

A jogászok között Thun legfőbb szövetségese éppen Pfaff egyik bécsi mentora, Josef Unger volt, akinek megnyilatkozásai egyértelműen a történeti-rendszertani módszer bevezetését követelték az osztrák magánjogtudományba és -oktatásba.²⁷

A thuni törekvések jelentős előretörést eredményeztek a jogtörténeti tárgyak oktatásában.²⁸ tanszékek jöttek létre az egyetemeken és a jogakadémiákon is az egyházjog, a római jog oktatására (így mint látni fogjuk Nagyszébenben is), valamint a német jogtörténet előadására. Ugyanakkor a történeti jogi iskola számos képviselője kapott meghívást az e körbe tartozó osztrák tanszékekre.

Lassabban haladt az átállás és a reform megvalósítása a hatályos jogi tárgyakat oktató tanszékek vonatkozásában. Az osztrák magánjogi tanszékekre nem lehetett német professzorokat megnyerni, hanem először a magánjogászok egy új nemzedékét kellett felnevelni ahhoz, hogy a régi iskola hívei kiszoríthatók, leválthatók legyenek a magánjogi tanszékekről. Több egyetemen megfigyelhető volt a két irányzat képviselőinek párhuzamos tevékenysége. A teljes generációváltás csak a '70-es években következett be.²⁹ A bécsi egyetemen az új irány végeleges győzelmét éppen a két Unger tanítvány, Pfaff és Hofmann kinevezése jelentette.

Említett folyamatok 1867 előtt, midőn a jogi oktatás birodalmi felügyelet alatt állott a magyarországi és erdélyi jogakadémiákra, azok történeti és magánjogi tanszékeire is kihatással voltak, mint azt Nagyszében példája különösen is aláhúzza.

De a pandekta-tudomány tanai a 19. század második felében nem csak az osztrák magánjogi tanszékeket hódították meg, hanem az ABGB (OPTK) értelmezésében is uralomra jutottak. Az osztrák magánjogtudomány „pandektizálása” Ungernek és tanítványainak volt köszönhető, amely tanítványok közül munkásságuk sokszínűségével és hatásával Pfaff és Hofmann professzorok emelkedtek elsősorban ki.

²⁶ WESENER 2010, 1516. p. Thun szavaival (1853): „Das österreichische Civilrecht wurde bisher und wird noch gegenwärtig fast ausschließlich in trockener exegetischer Methode an den österreichischen Universitäten behandelt. Von jeder Rücksicht auf die dem römischen, germanischen und altösterreichischen Rechte angehörigen historischen Grundlagen, ohne welche ein tieferes richtiges Verständniß des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches, wie jedes neuen positiven Rechtes überhaupt unmöglich ist, wurde gänzlich abgesehen, indem es für entbehrlich gehalten wurde. ... während in Deutschland seither durch die großartigen wissenschaftlichen Leistungen der historischen Rechtsschule der Rationalismus in der Rechtswissenschaft besiegt und dieser ein neuer höchst wohlthätiger Aufschwung gegeben wurde.” Idézi WESENER 2010, 1516–1517. pp.

²⁷ WESENER 2010, 1517. p.

²⁸ Lentze, Hans: *Die Einführung der Rechtsgeschichte als Unterrichtsfach in der Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts: Referate der Internationalen Arbeitskonferenz für Rechtsgeschichte und Römisches Recht (Szeged 18–20. September 1969). Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Juridica et Politica 1970. 301–314. pp.

²⁹ WESENER 2010, 1517. p.; OGRIS, WERNER: *Die Historische Schule der österreichischen Zivilistik*. In: Ogris, Werner: *Elemente europäischer Rechtskultur Rechtshistorische Aufsätze aus den Jahren 1961–2003*. Böhlau Verlag, Wien, Köln, Weimar, 2003, 345–400. pp.; LENTZE, HANS: *Die Eingliederung der österreichischen Zivilrechtswissenschaft in die deutsche Pandektistik*. In: Csizmadia Andor – Kovács Kálmán (Hrsg.): *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848–1944)*, Budapest, 1970. 59–70. pp.

2. Pfaff tudományos munkássága

Amennyiben Pfaff tudományos munkásságáról akarunk – jelen keretek között bizonyos szükséges önkorlátozással – képet alkotni, akkor tudósi tevékenysége első korszakában kiváló pandektistaként kell beskatulyáznunk. Korai munkái, amelyek bizonyos vonatkozásban a nagyszebeni évekhez köthetők a pandekta-tudomány történeti-dogmatikus kutatási módszereinek jó példáját adják.³⁰

De Pfaff korán, már a 70-es években felismerte az ABGB egyedülállóságát, értékeit és ekkortól intenzíven elkezdett foglalkozni annak keletkezéstörténetével. Az alkalmat ehhez az adta, hogy korábbi tanára, majd kollégája, Glaser lehetővé tette számára, hogy megnyíljanak előtte az Igazságügy-minisztérium levéltárának kapui, s ezáltal hozzájuthasson az ABGB – addig közönségtől elzárt – előkészítő anyagaihoz (*Materialien*).³¹ Az ABGB előmunkálatainak, forrásainak, a törvényelőkészítő bizottságok – a *Codex Theresianus*tól kezdődően az ABGB szuperrereviziojáig terjedő – jegyzőkönyvei feldolgozása³² egyrészt történeti, másrészt dogmatikai irányultságú munkát igényelt, s ez jelentette az első lépést is Pfaff magánjogi munkásságának kiteljesedéséhez. Pfaff a római jog és a jogtörténet kapuin belépve lett magánjogász.

Pfaff előtt a jogforrásokkal való foglalkozás elsősorban a gyakorló jogászok, bírák, ügyvédek és hivatalnokok kiváltságának számított. Elsősorban Pfaffnak lett köszönhető, hogy az újabb osztrák kodifikációtörténet a tudományos kutatás tárgyává vált.

Egész pályáján foglalkoztatta az ABGB keletkezéstörténete. Ezen érdeklődése adott alkalmat arra, hogy alapos elemzésnek vessen alá a *Codex Theresianus* von Harrasowsky általi kiadását, amely munka messze túlmutatott a könyvismertetések korban szokásos alaposságán is.³³ Ugyanebbe a sorozatba illeszkedett a nyugat-galiciai polgári törvénykönyv keletkezéstörténetét feltáró munkája is.³⁴ Ezek a munkái Pfaffot, mint elsőrangú jogtörténészt állítják elének. Ezen kutatásai révén vitathatatlanul ő lett a 18-19. századi osztrák magánjogfejlődés egyik legjobb, mindmáig megkerülhetetlen szakértője.

Történeti kutatásait ugyanakkor a jogértelmezés és a dogmatika szolgálatába állította. Évekig tartó, a források gyűjtését, anyagának rendezését és értelmezését jelentő kutatómunkája az ABGB forrásvidékén lehetővé tette, hogy szövetkezve fiatalabb professzortársával, Franz Hoffmannal hozzáláthassanak a törvénykönyv kommentárjának megírásához, amely tízévnyi munka eredményeként „mindössze” két kötetben mani-

³⁰ PFAFF, LEOPOLD: *Zur Lehre vom Gegenstande der conditio indebiti nach gemeinem und österreichischem Rechte*. Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung 1868/30–35. 121–122, 125–127, 129–130, 133–134, 137–139, 141–143. pp.; PFAFF, LEOPOLD: *Geld als Mittel pfandrechtl. Sicherstellung, insbesondere das pignus irregulare: Ein Beitrag zur Lehre von Inhalt und Ausübung des Pfandrechts*. Manz, Wien, 1868.

³¹ SCHULLER 1902, 337. p.

³² WESENER 2010, 1519. p. PFAFF, LEOPOLD: *Über die Materialien des österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*. Zeitschrift für das Privat- und Öffentliche Recht der Gegenwart 1875. 254–317. pp.; PFAFF, LEOPOLD: *Zur Entstehungsgeschichte der Marginalrubriken im österreichischen ABGB*. Selbstverl. des Verfassers, Wien, 1906⁴.

³³ PFAFF, LEOPOLD: *Der Codex Theresianus und seine Umarbeitungen*. Juristische Blätter 1883. 255–258., 267–270. pp.; 1884. 169–172., 183–186., 195–198., 207–210. pp.; 1885. 253–255., 265–268., 278–280., 291–295. pp.

³⁴ PFAFF, LEOPOLD, *Zur Entstehungsgeschichte des westgalizischen Gesetzbuchs*. Juristische Blätter 1890/34–37. 399–401., 411–415., 423–425., 435–437. pp. (Utóbb önálló kötetként is: PFAFF, LEOPOLD, *Zur Entstehungsgeschichte des westgalizischen Gesetzbuchs*. Im Selbstverlage des Verfassers, [Wien]. 1890.

fesztlődött, vagyis torzóban maradt.³⁵ A munkát ma az ABGB eddig első és egyetlen történeti-kritikai kommentárjaként értékelik az osztrák kollégák.³⁶

Az előszóban Unger követőiként azt fogalmazták meg, hogy a törvények, mint történeti jelenségek nem érthetők meg beható történeti kutatások nélkül, hogy a törvény szöveg értelmezéséhez ismerni kell azt a talajt és azt az atmoszférát, amelyből és amelyben a pozitív jog kisarjadt. Ehhez hozzátartozik a korábbi közös jogi irodalom és a római jog ismerete is.³⁷ Az osztrák magánjog tanulmányozása azonban nem történhet meg légüres térben, a hazai jogfejlődés kapcsolatainak feltárása a közös joggal és más külföldi jogokkal már nem halott jogokkal való foglalkozást jelent.

A kommentár készítésével párhuzamosan egy másik vállalkozásba is belefogtak Hoffmannal, s mintegy a kommentár mellékleteként további két kötetet jelentettek meg.³⁸ Az exkurzusok egy-egy részletkérdésről tartalmaznak tanulmányokat és monografikus feldolgozásokat, illetve kivonatokat adnak a törvényhozó-bizottság (*Hofkommission in Gesetzessachen*) jegyzőkönyveiből, s ezáltal a kommentár fontos kiegészítését jelentik.

A két kolléga oktatási-adminisztratív feladatai és más kötelezettségek nem engedték, hogy a két említett vállalkozás a kívánt ütemben kiteljesedhessék. Tulajdonképpen nyilvánvalóvá vált, hogy a vállalkozás meghaladja két ember munkaerejét.

Együttműködésük további példáját adja, hogy a '70-es és '80-as években együtt gondozták közös tanáruk Arndts Pandektáinak öt kiadását.³⁹ Sőt együtt dolgoztak egy római jogi forrás szövegkiadásán is.⁴⁰

Pfaff azonban nemcsak a Kommentár miatt tekinthető a hatályos osztrák magánjog egyik legjelentősebb szakértőjének. Neki köszönhették kortársai az osztrák magánjog első teljes, áttekintő összefoglalását is. A célokat és nem a hírnevet előtérbe helyező lelkületét jól mutatja, hogy annak ellenére, hogy a munka derekát ő végezte el, ez a vállalkozás sem csak az ő nevére tette halhatatlanná. Pfaff ugyanis kötelességének érezte, hogy a már a nagyszabeni időkből hozzá igen közel került, s aztán vele Innsbruckban is baráti kapcsolatot ápoló magánjogász kollégájának, az 1875-ben elhunyt Josef Krainznak kéziratait megszerezvén, több éves munkával sajtó alá rendezte barátja előadásjegyzeteit, és azt „*System des österreichischen Privatrechts*” cím alatt jelentesse meg, s annak két kiadását is gon-

³⁵ PFAFF, LEOPOLD – HOFMANN, FRANZ (hrsg.): *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*, I/1-2, II/1-5, Manz, Wien, 1877–1887.

³⁶ WESENER 2010, 1518. p.

³⁷ „In seiner [Ungers] Schule haben wir die Überzeugung gewonnen, daß die Gesetze, wie alle geschichtlichen Erscheinungen, nicht ohne eingehende geschichtliche Forschung verstanden werden können, daß man den Boden und die Atmosphäre kennen müsse, auf dem und in der ein positives Recht erwachsen ist.” PFAFF – HOFMANN 1877. VI. p.

³⁸ PFAFF, LEOPOLD – HOFMANN, FRANZ (hrsg.): *Excursus über österreichisches allgemeines bürgerliches Recht: Beilagen zum Commentar*, I/1-2, II/1-3, Manz, Wien, 1877–1889.

³⁹ ARNDTS V. ARNSBERG, LUDWIG: *Lehrbuch der Pandekten*, Nach d. Verfassers Tode besorgt von L. PFAFF, F. HOFMANN, Cotta, Stuttgart, 1879–1889¹⁰⁻¹⁴.

⁴⁰ PFAFF, LEOPOLD – HOFMANN, FRANZ: *Fragmentum de formula Fabiana*, K.K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1888.

dozza.⁴¹ A fáradságos és önzetlen munkával elkészült mű tulajdonképpen egy tankönyv volt, ami osztrák (és magyar) joghallgatók nemzedékeinek adott alapos ismereteket.⁴²

Az itt csak röviden ismertetett történeti-dogmatikai munkái révén Pfaffot joggal lehet a történeti jogi iskola szellemiségét tükröző osztrák magánjogtudomány megalapozójának tekinteni. Nem véletlen, hogy tanítványa, Ehrenzweig arról írt, hogy Pfaff viszszaadta az osztrák jogászoknak hitüket a saját törvénykönyvükben.⁴³

3. Szakértői tevékenysége

Az elmélet és a joggyakorlat egységbe olvasztását jól példázzák Pfaff szakvéleményei, amelyeket több alkalommal a *Deutscher Juristentag* (1875, 1880), vagy az *Österreichischen Advokaten tag* (1880) felkérésére készített. Ezen munkái közül talán a legfontosabb az osztrák ügyvédgyűlés számára készített munkát volt, amely az osztrák kártérítési jog reformjának szükségességét járta körül.⁴⁴ A 19. század második felében az objektív felróhatóság gondolatának megjelenésével nemcsak a vétkességen alapuló kártérítési megoldások kezdtek elégtelennek látszani, hanem az elégtételi kötelezettség pusztán pénzbeli kártérítésre szorításának elve sem lehetett sok esetben kielégítő.

Pfaff ezen állásfoglalásában – ismét csak kodifikációtörténeti kutatásaira alapozva – abból indult ki, hogy az ABGB eredeti szövegéből is kiolvasható, a törvényalkotó szándékának megfelelő az a lehetőség, hogy a „teljes elégtétel” („*volle Genugtuung*” – 1323 §) ne csak az elszenvedett kár és az elmaradt haszon megtérítését jelentse, hanem „az okozott sértés felszámolásának” elvárásába („*Tilgung der verursachten Beleidigung*”) az a gondolat is beleférjen, amit ma a nem vagyoni károk megtérítése iránti igényként ismerünk. A korabeli *communis opinio*val szembe forduló álláspontja szerint nem lett volna szükség az ABGB vonatkozó részének (30. *Hauptstück des ABGB, II. Teil*) revíziójára, hanem a kártérítési jog – az általa megjelölt irányba való – dogmatikai továbbfejlesztése is kielégítő eredményre vezethetett volna a gyakorlatban. Bár kortársai (még professzora, Unger is) hevesen bírálták ezen felfogását, az idő Pfaffot igazolta: ma már az ő értelmezésének megfelelő tan tekinthető uralkodónak.⁴⁵

⁴¹ KRAINZ, JOSEF: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts I–II*. Aus dessen Nachlaß herausgegeben und redigiert von L. PFAFF, Manz, Wien, 1885 és 1894.

⁴² A későbbi kiadásokat Pfaff tanítványa Ehrenzweig gondozta. Armin Ehrenzweig 1864–1935), a Budapesten született jogász 1888-as promóciója után bírőként működött. Pfaffnál habilitált 1896-ban, majd Bécsben lett rendkívüli, és 1913-ban Grazban rendes tanár. *Ehrenzweig, Armin, Jurist*. In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Band 1. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1957. 227–228. pp.; DEMELIUS, HEINRICH: *Ehrenzweig, Armin*. In: Neue Deutsche Biographie Band 4. Duncker & Humblot, Berlin, 1959. 355–356. pp.

⁴³ „Pfaff hat uns den Glauben an unser heimisches Gesetzbuch wiedergegeben, er hat den Zusammenhang unserer Bemühungen mit einer ruhmreichen Vergangenheit wiederhergestellt, er hat Theorie und Praxis, die lange geschieden waren, in dem regen Eifer vereinigt, mit dem heute die Eigenart unseres Gesetzbuches gepflegt wird...” L. EHRENZWEIG 1910, 160. p.

⁴⁴ PFAFF, LEOPOLD: *Zur Lehre von Schadenersatz und Genugthuung nach österreichischem Recht. Ein Gutachten, dem österreichischen Advokaten tag erstattet*. In: Pfaff, Leopold – Ritter von Randa, Anton – Strohal Emil (hrsg.): *Drei Gutachten über die beantragte Revision des 30. Hauptstückes im II. Theile des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*, Cral Fromme, Wien, 1880. 1–127. pp.; PFAFF, LEOPOLD: *Zur Lehre von Schadenersatz und Genugthuung nach österreichischem Recht*. Zeitschrift für das Privat- und Öffentliche Recht der Gegenwart 1881. 613–747. pp.

⁴⁵ WESENER 2010, 1525–1526. pp.

Több más magánjogi részletkérdésben alkotott maradandót és ért el mindmáig megkülönböztető eredményeket Pfaff, akit ilyen tekintetben valóban joggal tekinthetünk kor egyik legjelesebb osztrák magánjogászának.

III. Pfaff és Magyarország

Az elkövetkezőkben négy hosszabb-rövidebb pontban olyan eddig kevésbé ismert, vagy kevésbé kutatott momentumra hívnám fel a figyelmet, amelyek Pfaff magyarországi kapcsolatait állítják előtérbe. Ezek közül a legfontosabb az a tanári tevékenység, amit a nagyszebeni jogakadémián fejtett ki.

1. A nagyszebeni évek

Az 1844-ben létrehozott, az erdélyi szász evangélikus egyház Főegyháztanácsának felügyelete alatt és a Szász Egyetem finanszírozása mellett 1848-ig oktató „szász jogakadémia” („*Sächsische Rechtsakademie*”) 1850-től – Erdély neoabszolutista újjászervezésének folyamatába illeszkedve – állami intézményként, „császári és királyi jogakadémiaként” („*Kaiserlich-königliche Rechtsakademie zu Hermannstadt*”) működött.⁴⁶ Ezen átszervezéstől a kiegyezésig terjedő időszakot tekintik a jogakadémia fénykorának, ami nem utolsósorban annak volt köszönhető, hogy a magyarországi és erdélyi jogakadémiák közül a nagyszebenit tekinthetjük a legjobb anyagi feltételek mellett működő jogoktatási intézménynek, amely – elsősorban pályájuk elején álló – kiváló tanárok számára is vonzerőt jelentett, s konkurencia nélkül vonzotta Erdély – már nem csak szász-ajkú – joghallgatásra készülő ifjúságát. A korabeli statisztikai adatok alapján tudjuk, hogy az akadémián a '60-as évek közepe óta kilenc tanári állás volt rendszeresítve, igaz azonban, hogy név szerint ezen tanárok közül csak ötöt ismerünk.

Az említett, pályájuk elején álló, s a nagyszebeni tanárkodásban bizonyos kiugrási, előrelépési lehetőséget látó tanárok közé tartozott többek között – a fentebb már említett – Peter Harum (utóbb pesti, innsbrucki és bécsi egyetemi tanár), Josef Krainz (későbbi innsbrucki és prágai professzor), és maga Leopold Pfaff is, akinek a nagyszebeni tanárságát életrajzírói – egy kivételével – nem, vagy egyetlen mondat erejéig említik.⁴⁷

⁴⁶ A jogakadémia történetét csak néhány tanulmány foglalta össze. Alaposabb kutatások kívánatosak volnának. L. TONTSCH, GÜNTER H.: *Die Rechtsakademie zu Sibiu (Hermannstadt)*, Studia Univ. Babeş-Bolyai, Seria Jurisprudentia, 1969. 98–102. pp.; ACKER, UDO WOLFGANG: *Zur Geschichte der Hermannstädter Rechtsakademie (1844–1887)*, Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde 1978/2. 120–129. pp.; VLAICU, MONICA: *Die Hermannstädter Rechtsakademie und ihre rumänischen Studenten*. Forschungen zur Volks- und Landeskunde, 1988/1. 30–39. pp. Az alapításról és a megszűnéséről I. P. SZABÓ BÉLA: *A nagyszebeni jogakadémia megalapításának előzményei*. In: Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely, (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 338–347. pp.; P. SZABÓ BÉLA: *Miniszteri előterjesztés a nagyszebeni királyi jogakadémia megszüntetése tárgyában I. Ferenc József előtt és annak parlamenti előzményei*. Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények 2012/1-2. 74–104. pp.

⁴⁷ Pfaff nagyszebeni éveivel foglalkoztam a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján az alábbi, megjelenés alatt álló tanulmányban: *A századforduló jelentős osztrák magánjogászának, Leopold Pfaffnak nagyszebeni*

A bécsi Haus- Hof- und Staatsarchivban és az Allgemeine Verwaltungsarchivban, valamint az Országos Levéltárban fellelhető források alapján ennél azért többet ki lehetett deríteni Pfaff nagyszombati alkalmazásának és onnani távozásának körülményeiről. Igaz tanári tevékenységéről ezek a források is alig árulnak el valamit. Remélhetőleg a nagyszombati levéltárban maradtak fenn olyan iratok is, amelyek ottani munkájának lényegét is feltárhatják. Eddigél ezen források még nem voltak számomra elérhetők.⁴⁸

Az említett levéltárak anyagából kiszűrhető adatok szerint azt állapíthattuk meg, hogy Pfaff alkalmazása a nagyszombati jogakadémia képzésének átalakítási folyamatában vált szükségessé.

Ugyanis az uralkodó 1860. szeptember 30-án kelt legfelsőbb elhatározásában négyéves kurzusra növelte meg az állam- és jogtudományi tanulmányokat a nagyszombati jogakadémián, ugyanakkor az addigi hároméves kurzus megtartását is engedélyezte. A képzési idő felemeléséből adódott a szükségszerűség, hogy hét olyan tárgyat vezessenek be, amelyeket addig a tanterv nem tartalmazott, különösen igaz ez a római jog (és vele összekötött hűbérjog) tanszékére.⁴⁹

A római jogi professzori állás betöltésére a helytartóság egy 1860. november 19-én kelt *Erlaß*-nak megfelelően a pályázatot írt ki. A Helytartóság a *Ministerium des Cultus und Unterricht*-nek megküldött jelentésében elégedetten állapította meg, hogy a remény, amely szerint a korabeli viszonyok között a kiírásra több igen alkalmas személy is jelentkezni fog, teljes mértékben beteljesedett, hiszen kiváló tanárok törekedtek a nagyszombati katedrára.⁵⁰

A bécsi habilitációs eljárásának megindítása, de még le nem zárulta előtt pályázó Pfaff számára előnyt jelentett a többi pályázóval szemben a Helytartóság azon álláspontja, hogy – különösen az akkori viszonyok között, amikor az adott tartományi „*Landeszugehörigkeit*” az egyes szolgálati helyek betöltésénél fontos szempont kell legyen – az lenne a megfelelő, ha egy erdélyi születésű jelölt kinevezését javasolnák. A bírálók természetesen elismerték Pfaff kiváló tehetségét és tanulmányi eredményeit, és biztosak voltak abban, hogy személyében az intézmény hosszú távra nyerhet tanerőt. A Helytartóság ennek fényében kérte a minisztériumtól Pfaff professzori kinevezésének támogatását.⁵¹

A pályázati eljárás során az is szóba került, hogy Pfaff nem római, hanem osztrák magánjogi témában habilitált, de mivel a bírálók véleménye szerint ez és a római jog szoros tudományos kapcsolatban állnak egymással, Pfaffot a római jog oktatására is képesnek kell tekinteni.⁵²

professzorsága (1861–1868). In: Gosztonyi Gergely – Révész T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Parerga II. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018.

⁴⁸ Ugyanakkor Szögi László egyetemtörténeti kutatócsoportjának köszönhetően legalább a diáknévsor rendelkezésemre áll.

⁴⁹ HHStA Kabinettsarchiv Kabinettskanzlei Vorträge MCZ 3309/1862.

⁵⁰ Az előző lábjegyzetben idézett irat szerint a pályázók között volt Alexander von Pawlowsky, császári tanácsos és a nagyváradi jogakadémia igazgatója, Karl Czychlarz, a római jog viszonylag frissen habilitált magántanára a prágai egyetemen, aki később ugyanott, majd Bécsben lett a római jog professzora; Leopold Pfaff, aki habilitációja előtt állt; August Terves, az innsbrucki egyetem magántanára. L. még P. SZABÓ 2018.

⁵¹ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg 1861/1861. (február 21–22.)

⁵² AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg 1321/1861.

Azonban a kinevezési eljárás mégsem zajlott le akadálymentesen, mivel a pályázati eljárás alatt Gottfried Müller, az akadémia igazgatója, aki korábban előadta a római jog intéstitúcióit, viszont az akadémia oktatásának újjászervezése során más tárgyakra osztották be, azt kérte, hogy a római jog tanszékét még ne töltsék be végérvényesen mindaddig, amíg a tanterv teljes mértékben nem véglegesedik. Müller – leveleiből kitűnően – egyszerűen attól félt, hogy tárgyait később elvesztvén – a római jog oktatásának lehetőségétől elzárva – állás nélkül marad.

Az érdemdús Müller igényét is figyelembe véve a kinevezők azt megoldást találták, hogy Pfaff egy addig még betöltetlen adjunktusi állásra kapjon kinevezést a szokásos professzori fizetés kétötödéért, viszont a helyettesítésért egy teljes professzori fizetést kapjon. Így bár nem lett rendes tanár, de javadalmazása kárpótolta ezért. Oktatómunkáját 1861 márciusában kezdte meg,⁵³ és feladatait oly mértékben közmegelegedésre végezte, hogy egy 1862. május 2-án kelt legfelsőbb elhatározásban már a római jog és a hűbérjog rendes tanárrá nevezte ki Ferenc József.

A kinevezés kapcsán a *Staatsministerium* megjegyezte, hogy Pfaffot személyisége és habitusa alkalmassá teszi a professzori állásra, s nagy hasznára lehet a felvirágoztatásra ítéltetett jogakadémiának.⁵⁴ Pfaff nagyszzebeni tanári tevékenységével kapcsolatban még nem állnak részletes információk rendelkezésünkre, annyi ismert, hogy elsősorban Pandekta kurzusokat tartott heti 10 órában.

Az archívumokban fellelhető források, amelyek a Kiegyezés után keletkeztek, már Pfaff elvagyódásáról adnak számot: 1868 októberében kérte ugyanis az osztrák (!) minisztertől, hogy egy „*deutsch-österreichisch*” egyetemre helyezték át, mivel szerinte a Nagyszzebeni Jogakadémia bezárása csak idő kérdése. A miniszter – úgy látszik pártolván a kérelmet – az innsbrucki egyetem jogi kara professzori kollégiumának küldte azt meg véleményezésre. Az innsbruckiak – úgy tűnik – kapva kaptak az alkalmon, s a betegeskedő Harum professzor pótlására – jelentős anyagi áldozatot vállalva – kérték Pfaff áthelyezését. Jelentős mértékben közrejátszottak ezen döntésben Pfaff Nagyszzebenben szerzett érdemei. Az iratokban kiemelésre került, hogy professzori kinevezése óta fáradhatatlanul tevékenykedett tudományterülete érdekében kiváló képesítését érvényesítve. Tudományos teljesítménye alapján bármelyik egyetemnek, ahol alkalmazásra kerül, díszévé válna. Mind az osztrák magánjog, mind a római jog területén képes lenne kiváló teljesítményt nyújtani, s sokoldalúsága miatt kiválóan alkalmas lehet az Innsbruckban jelentkező problémák megoldására.⁵⁵ Kinevezése 1869. szeptember 15-én kelteződött. Az osztrák miniszter egyúttal értesítette a magyar kultuszminisztert a kinevezés tényéről és arról, hogy Pfaff azonnal költözhet.

Pfaffnak abban ugyan nem lett igaza, hogy a jogakadémiát hamarosan bezárják, hiszen arra csak jó másfél évtized múlva került sor, viszont kétségtelen, hogy a Kiegyezéssel a magyar kultuskormányzat felügyelete alá került az akkortól „királyi jogaka-

⁵³ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebgb 1861/1861. (február 21–22.)

⁵⁴ HHStA Kabinettsarchiv Kabinettskanzlei Vorträge MCZ 3309/1862.

⁵⁵ AVA Unterricht Allgemein Univ. Innsbruck – Jus Professoren P-S, Ktn.1049 Sign. 5 (Fasz. Nr. 996) 8831/1868.

démiának” nevezett intézmény,⁵⁶ ahol 1870-ben a magyar is oktatási nyelv lett. Ez talán hozzájárult, hogy Pfaff távozása után, 1870-ben további három tanár vált ki az oktatói karból (távozás, nyugdíjazás és halál okán),⁵⁷ de a következő időszakban a statisztikák szerint még mindig a nagyszebeni volt az ország legtöbb tanárt foglalkoztató és legjobban dotált jogakadémiája, és ez működött az ország egyetlen „állam által fenntartott” jogi iskolájaként. Azonban egyrészt a kolozsvári egyetem megalapítása, másrészt a szászok területi kiváltságainak felszámolása és a liberális, de a nemzetiségek számára túl szűkkeblű nemzetiségi politika negatívan hatott a hallgatói létszámokra, és ez az iskola fokozatos kiüresedéséhez vezetett. A német ajkú tanárok aránya fokozatosan csökkent, s a hallgatói létszámok is fokozatosan apadtak.⁵⁸

Wilhelm Brauner egy olyan vélelmet állított fel, hogy dualista rend megteremtésével megszűntek azok az egyébként is csekély mértékű csere- és hatás-kapcsolatok, amelyek 1849-től hazánkban a monarchikus összálamba való bevonásával a jogoktatás terén létrejöttek. Ennek egyik fontos példaként éppen Pfaff Nagyszebenből Innsbruckba kerülését említi.⁵⁹ Érdekes lenne ezen vélelmet megvizsgálni a professzorok korabeli mozgásának nyomon követésével.

Egyébként azt, hogy Pfaffnak nem szakadt meg valamennyi kapcsolata szülőföldjével mutatja az is, hogy 1878-ban őt kérte fel a nagyszebeni evangélikus közösség presbitériuma egy jogi szakvélemény elkészítésére a szászok kulturális élete szempontjából létfontosságú Bruckenthal-féle hitbizomány ügyében.⁶⁰

2. Pfaff, a magyar jogtudomány leértékelője?

A modern irodalomban kevéssel ezelőtt feltűnt egy olyan vélemény, amely Pfaffot az osztrák jogtudósok magyar jogtudománnyal szembeni erős és leplezetlen felsőbbbségtudata egyik olyan fő képviselőjének tekinti, aki sok magyarországi szerző tollából származó fontos munkát több esetben értéktelennek és használhatatlannak minősített. Pfaff

⁵⁶ Az említett német nyelvű irodalomban elfogadottá vált erre az időszakra a „magyar királyi jogakadémia” („*Ungarisch-königliche Rechtsakademie*”) korszak-megjelölést alkalmazni. Egyelőre a rendelkezésre álló forrásokban ilyen hivatalos elnevezésre nem találtam utalást. Vö. VLAICU 1988, 33. p.; ACKER 1978, 126.

⁵⁷ A jogakadémia magyar kézbe kerülése utáni nehézségeit talán eltúlozva adott hírt a Neue Freie Presse Pfaff távozásáról 1870 májusában: „*Die Hermannstädter Rechtsakademie hat einen fast unersetzlichen Verlust erlitten und betrauert außerdem noch den Abgang des Professors Dr. Leopold Pfaff, welchen die Mißhandlungen der Regierung forttrieb, und der so glücklich ist, in Innsbruck eine Professur erhalten zu haben. „Möchten uns,“ so heißt es in einem uns zugehenden Briefe „die anderen Lehrkräfte in Hermannstadt erhalten bleiben, denn auch die ausgezeichneten Professoren Dr. Krainz, Schuler-Libloy, Sentz, Mor und Zieglauer sind – wie man hört – gerne bereit, jeder Berufung an eine deutsche Universität nachzufolgen, de sie tief empfinden, wie man in Pest die Stellung der Rechtsakademie nicht genug würdige und nur den geradezu erbärmlichen Bestrebungen der „Unwissenden“ Rechnung tragen will.“ Neue Freie Presse, 1870.05.10. 5. p.*

⁵⁸ A szász és román szerzők elsősorban a magyarosítási törekvésekben látják az intézmény lassú le hanyatlásának okait, s a jogakadémia utolsó két évtizedének válságjelenségeit elsősorban a magyar központi hatalom konzekvens politikája következményének tekintik.

⁵⁹ BRAUNEDER, WILHELM: 1850–1900. In: Brauner, Wilhelm (hrsg.): *Juristen in Österreich, 1200–1980*. Orac, Wien, 1987. 143–144. pp.

⁶⁰ Vö. *Achter Jahresbericht an die evang. Gemeinde A. B. in Hermannstadt*, erstattet von Presbyterium, 1878. 71–73. pp.

lett ezáltal azon felfogás élharcosának feltüntetve, amelyből „*das Fehlen jeglicher Sensibilität und interkultureller Kompetenz*” világlik ki.⁶¹

Amellett, hogy ezen vélemény egyoldalúságát kiemeljük, meg kell jegyeznünk, hogy midőn Pfaff és Hofmann kommentárjuk elején áttekintik az ABGB-vel kapcsolatos cislajtán, transzlajtán és olasz nyelvű irodalmat, kommentárokat és döntvénygyűjteményeket, bizony sok esetben erős kritikával illetik az egyes műveket, de ez korántsem csak a kevés magyar munkát érinti, hanem sok esetben az osztrák, cseh és olasz szerzőket is eléri. Tehát egyrészt Pfaff itt egyedül kerül kabátlopási ügybe, másrészt a hivatkozott kritikák a magyarországi jogi irodalomnak csak egy rendkívül szűk szeletére korlátozódtak, abból általános következtetéseket levonni nem lehet.⁶²

Persze azzal is tisztában kell lennünk, hogy az éppen szárnyait bontogató modern magyar magánjogtudomány természetesen küzdött bizonyos gyermekbetegségekkel a 19. század utolsó harmadában. Pfaff egyébként valóban küzdeni látszott recenzióiban a magyar jogtudósoknak a „nemzeti jogi megoldásokat” túlértékelő, csak azokat látó, illetve az idegen joghatásokat szinte teljes mértékben tagadó álláspontja ellen.⁶³

Mindenesetre rendkívül érdekes lehetne annak vizsgálata, hogyan értékelték egymás eredményeit az osztrák és magyar jogászok, valóban kimutathatók-e osztrák részről a magyar jogtudomány tendenciózus leértékelésének bizonyítékai, látható-e esetleg valamilyen változás e tekintetben a Kiegyezés után.

3. Vélemény a magyar öröklési jogi törvényjavaslatról

Pfaff bizonyosan különleges helyet foglalhatott el ebben a relációban, hiszen gyerekkori cseregyerekségéből kiindulva valamennyire tudhatott magyarul. Valószínűleg nyelvtudását nem kellett alkalmaznia,⁶⁴ midőn a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége felkérte őt és Hofmann-t a Teleszky-féle öröklési jogi törvényjavaslat véleményezésére. A fennebb feltételezett előítélet vagy fenntartás egyáltalán nem érződik a Jogtudományi Közlöny 1888-as és 1889-es évfolyamában 18 folytatásban megjelenő, elsősorban a gyakorlati szempontokat előtérbe állító szakvéleményben. A tervezetről – már annak igen széles összehasonlító munkát felmutató jellege miatt is – igen jó véleménnyel volt a két „vitriolus tollú” bécsi professzor,⁶⁵ s úgy értékelték, hogy az „*mindenesetre kiváló és*

⁶¹ FODOR, ATTILA: *Rechtsreform durch Normtransplantation in Mittel- und Osteuropa. Eine vergleichende Analyse der Rezeption von neuen Pfandregistervorschriften in Ungarn und in Russland*. Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2009. 219. p.

⁶² Az ABGB-re vonatkozó irodalmi áttekintésüket I. PFAFF – HOFMANN I. 1877. 59–76. pp.

⁶³ PFAFF, LEOPOLD recenziója *Carl Putz, System des ungarischen Privatrechtes*, Wien, Manz, 1870. XVI und 388. SS. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1871. 275–288. pp.; PFAFF, LEOPOLD recenziója *Zur Frage der Rechts-Rezeption und Codification in Ungarn. Von Carl Putz. Wien 1872. 47 SS. Grünhut's Zeitschrift 1874. 228–231. pp.* Egy rövid idézet az előzőből: „*Was Putz anstrebt, wäre, selbst wenn es ihm am civilistischen Können im Allgemeinen nicht fehlte, völlig unerreichbar. Man mag dem Verf. ehrliche Absicht verbunden mit einer nich größeren Dosis von Selbsttäuschung zugestehen; nimmer aber, daß er ein System des ungarischen Privatrechtes geschrieben habe.*” 288. p.

⁶⁴ A javaslat szövegét Kern Tivadar budapesti ügyvéd fordította le németre. *Jogtudományi Közlöny* 1888/4. 29. p.

⁶⁵ „*De a javaslat felette áll az osztrák általános polgári törvénykönyvnek is, a mi e törvényre nézve nem képezhet gáncsolat. ... A javaslat kidolgozásánál nagyrészt az osztrák törvény és Mommsen Frigyes javaslata (magánmunkálat), továbbá a szász, a zürichi törvények is és más törvényhozási munkálatok használtattak*

tiszteletre méltó helyet foglal el az új törvényhozási munkálatok között.”⁶⁶ Ez a végső ítélet azonban nem akadályozta meg a bécsi professzorokat, hogy szakasról szakaszra haladva, adott esetben kemény véleményt fogalmazzanak meg egy-egy rendelkezésről, javasolják annak elhagyását, módosítását (szavak és gondolatok szintjén is), illetve egyértelműsítését. Alapos kritikájuk során maguk is széles összehasonlító bázisról indulnak ki, és az osztrák, a szász és zürichi törvénykönyvekkel, valamint Friedrich Mommsen magánjavaslatával⁶⁷ vetik össze a Teleszky által jegyzett szöveget.

4. Pfaff könyvtárának sorsa

És végül egy utolsó hazai vonatkozás: Pfaff 1914 végén bekövetkezett halálával egy igen jelentős kézikönyvtárat hagyott hátra, amelyet örökösei – ma még nem tudjuk milyen indítókóktól vezetve – áruba bocsátottak.

Pfaff könyvtárát a Vallás és Közoktatási Minisztérium a Debreceni Tudományegyetem az évben felállított könyvtára számára vásárolta meg 1916 végén, 10 ezer koronáért. A könyvek átvételéért a jogtörténész Iványi Béla professzor lett a felelős a jogi kar részéről.⁶⁸ Iványi a nem éppen gondmentes munkát elvégezte, s a korabeli jogoktatás 3472 művel (5179 kötetben) gazdagodott.⁶⁹

fel, a mit csak helyeselni lehet. Mert a törvényszerkesztőknek nem szabad eredetiségre törekedniök, hanem másutt fennállót vizsgálni kell, a legjobbat fel kell venni és lehetőleg javítani. Így jártak el ezen javaslat kidolgozásánál is és a magy. királyi igazságügyminisztériumban folytatott tanácskozások dr. Teleszky István úr által kidolgozott javaslatot kiváló törvényhozási munkálatnak kell elismerni.” A magyar öröklési jog javaslata, PFAFF és HOFMANN, bécsi egyetemi tanárok véleménye, Jogtudományi Közöny 1888. 29. PÓLAY ELEMÉR: Kísérlet a magyar öröklési jog önálló kodifikációjára a XIX. század végén. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Juridica et Politica 1974. 42–43. pp.

⁶⁶ Jogtudományi Közöny 1889/46. 372. p.

⁶⁷ MOMMSEN, FRIEDRICH: Entwurf eines Deutschen Reichsgesetzes über das Erbrecht nebst Motiven, Schwetschke, Braunschweig, 1876.

⁶⁸ DEENK Irattár – Egyetemi Könyvtár 79-1916/7. 1917. május.

⁶⁹ Az egyetemalapítás és a könyvtárgyarapítás nehézségeit jól érzékelteti az alábbi levéltervezet az akkori debreceni Egyetemi Könyvtár irattárából: „Jelentés a Pfaff-könyvtár ügyében. A Pfaff-féle könyvtár 38 drb ládába becsomagolva 3050 kg. súlyban május 21-én megérkezett, ám a könyvtár előbbi – Arany J. utcai helyiségébe a Vajda-féle hagyatékot tartalmazó 21 láda s egyéb tárgyak miatt felszállítható nem volt, az új – Simonffy-utcai helyiségben pedig az átalakítási munkákhoz éppen ezekben a napokban kezdtek hozzá. Így nem tehetünk másképp, mint egyelőre a pályaudvaron hagyjuk, de mikor az átalakítási munkákat vezető főpallér közlése szerint a ládák már beszállíthatók lettek, anélkül, hogy a munkálatok további végzését gátolták volna, nevezetesen június 2-án, a szállítás meg is történt. Bár az új helység még ki sem volt takarítva, 5-én hozzákezdünk a könyvek kicsomagolásához, s leltár szerinti átvételéhez. Meg kell itt jegyezni, hogy a leltár teljesen szakszerűtlen, tömérdek íráshibától hemzseg, némely művet kétszer, kétféleképp tartalmaz, általában oly hibát, hogy a legnagyobb fáradtsággal és nagy idővesztéssel tudtuk a könyveket ezen az alapon átvenni. A könyvek közt talált cédulakatalogusnak már csak azért se vehettük semmi hasznát, mert az átvétel nem ezen, hanem a leltár alapján volt megejtendő. Az átvétel során kiderült, hogy 360 mű 900 K 40 f becsértékben hiányzik. Feltűnő, hogy a hiány csaknem egészében a t, u és v betűkre esik, illetve az ezen czímszókkal kezdődő művek majdnem teljesen hiányoznak. Ezzel szemben 81. drb 20-30 oldalas füzet és kisebb könyv továbbá <—> művek szerepelnek a leltárban. miniszter ur utján felhívandó volna az eladó, hogy a hiányzó műveket pótlólag szállítsa el, míg ez meg nem történik, a vételár csak a hiányzó művekre eső 900 kor. levonásával volna kijezendő.” DEENK Irattár – Egyetemi Könyvtár 93-1916/7. 1917. június 12.

A könyvállomány – mint várható – főként 19. századi osztrák és német jogi műveket tartalmazott, azonban voltak benne filozófiai és társadalomtudományi könyvek is. A könyvek egy részében egy „*BIBLIOTHEK DES PROF. D^{or} L. PFAFF*” feliratú pecsét található, de - minden valószínűség szerint Debrecenben - egy „*Pfaff Lipót Könyvtára*” szövegű bélyegzőt is készítettek az állomány átvétele után.⁷⁰ A könyvek túlnyomó többsége ma az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár védett állományába van besorolva. Az állomány részletes feldolgozása kitűnő képet adhatna egy vezető osztrák jogászprofesszor szakkönyvtáráról a 20. század elejéről.

De ezen túl is – mint ahogy talán az elmondottakból érzékelhető volt – a dualizmus-kori osztrák és magyar jogtudományi kapcsolatok kutatása további érdekességekkel szolgálhat a jövőben.

⁷⁰ OJTOZI ESZTER, *Possessori bejegyzések a Debreceni Egyetemi Könyvtár 17. századi külföldi könyveiben (Értelmiségiek és diákok könyvei)*. Könyv és Könyvtár 1997. 108–109. pp.; GOTTESMANN DÓRA, *A debreceni Egyetemi Könyvtár gyűjtőpolitikája az alapítástól 1919-ig*. Könyv és Könyvtár 1964. 237. p.